

BIBLIOGRAFIA

- K. JABERG und J. JUD, *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument*, kritische Grundlegung und Einführung in den Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz, Max Niemeyer Verlag, Halle (Saale), 1928, 243 pàgs.

És aquest el títol de la introducció explicativa per interpretar els mapes de l'Atlas lingüístic d'Itàlia i de la Suïssa meridional, el primer volum del qual, que comprèn els noms de la família i de les parts del cos humà, acaba de publicar-se. Una part d'aquesta introducció explicativa és de caràcter pràctic; l'altra part és dedicada a disquisicions teòriques. Els sis capítols de la part expositiva comprenen : títol i disposició de l'obra; establiment del mapa fonamental, numeració i llegenda; signes i abreviatures, sistema de transcripció : vocals, consonants, signes ocasionals i circumstancials, transcripcions especials, inconseqüències, inseguretats i errors de transcripció, retranscripció dels quaderns d'algunes enquestes de la Itàlia meridional, recomanacions als que retranscriuen formes dels mapes; protocol de les enquestes; apèndix : selecció bibliogràfica dels diccionaris dialectals d'Itàlia, de la Suïssa romanscha i italiana i qüestionari. La part, la de les disquisicions teòriques ens explica la manera com es confecciona un atlas lingüístic, l'elaboració del qüestionari, l'elecció de les localitats i dels subjectes, l'execució de les enquestes, la replega del material gràfic, la preparació dels originals dels mapes i la seva reproducció; com s'han d'utilitzar les respostes dels subjectes, i com s'han de transportar als mapes; principis de transcripció, valoració lexicològica dels materials; mot final i recopilació; registre.

Jaberg i Jud han escrit, en aquest volum, la història del magnífic *AIS*, que ha començat de publicar-se. Pocs romanistes estaven en les condicions dels dos deixebles suïssos de Gilliéron, per

emprendre aquesta obra, i difícilment podien trobar-se, per la seva execució, uns exploradors tan experts i abnegats com el doctor P. Scheuermeier i els professors G. Rohlfs i M. L. Wagner.

En el prefaci d'aquesta introducció explicativa es contenen les vicissituds de l'empresa durant el període preparatori de l'obra; es diu quines persones han contribuït, amb llur generositat, a reunir els 80,000 francs suïssos que han estat necessaris per a les despeses de les enquestes (per totes les enquestes de l'*Atlas lingüístic de Catalunya* no vaig arribar a disposar de 15,000 pessetes), i es fa esment del temps que ha estat necessari per dur a terme les enquestes.

Els autors han vacil·lat en escollir el títol de l'obra: *Atlante linguistico-etnografico (Sprach-und Sachatlas)*, *Schweizerisch-italienischer Sprachatlas*, i han acabat per nomenar-lo *Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz (AIS)*.

El mapa fundamental d'Itàlia, Sicília, Sardenya i Suïssa meridional es basa en la *carta d'Itàlia*, d'una escala de 1:1.250.000, publicada pel Touring Club. Una línia horitzontal parteix del centre i el nord d'Itàlia de l'Itàlia del sud, per poder separar el domini de les enquestes del doctor P. Scheuermeier (Suïssa, Friul, Itàlia del nord i del centre), del domini investigat pel professor G. Rohlfs (Itàlia meridional i Sicília) i de l'explorat pel professor M. L. Wagner (Sardenya).

La numeració, distribuïda amb molt d'incert, comprèn els nombres 1-1000. Graubünden i el Tessí comprenen els nombres 1-100; Piemont i Ligúria tenen distribuïts els 100-200; la Lombardia comprèn els 200-300; Venècia, els 300-400; l'Emília, els 400-500; la Toscana, Umbria i Marca, els 500-600; el Laci i els Abruzzos, els de 600-700, i la Campània, la Basilicata, Apúlia i Calàbria, els 700-800. La Sicília i la Sardenya formen dues unitats independents, la primera amb la numeració 800-900, la segona amb la de 900-1000. Aquest sistema de numeració ha facilitat, sempre que ha convingut, la introducció de noves localitats.

El capítol tercer, que tracta dels signes i de les abreviatures, dona el significat dels signes i de les abreviatures emprades en l'atlas.

El capítol quart introdueix al sistema de transcripció, molt simplificat per una banda, molt abundós, per arribar a senyalar els més petits matisos, per altra banda. Diversament de l'ALF i de l'ALC, que segueixen un mateix sistema de transcripció, els edi-

tors de l' AIS han optat per un sistema purament pràctic, molt adaptable al procediment seguit de litografiar els mapes, el qual permet al delineant la introducció del més insignificant matís de transcripció.

L'explorador, més d'una vegada, cau en inconseqüències, en errors i, fins i tot, en contradiccions aparents. Cal, emperò, tenir en compte que un mateix subjecte, en diferent temps, pronuncia tancada una vocal que en un altre indret havia articulat oberta. Per altra banda, dos exploradors, d'orella fina i d'educació lingüística perfecta, percebeixen diferentment un mateix so.

A la pàgina 36 els editors recomanen el sistema que cal seguir per la simplificació del seu sistema de transcripció, quan es vulguin reproduir formes dels mapes.

És ben interessant el protocol de les enquestes; s'hi dóna l'ofici del subjecte, l'educació i formació intel·lectual, no el nom; les característiques de la localitat, la seva agricultura o indústria, a quina diòcesi pertany. Es dóna una bibliografia dels treballs publicats sobre el dialecte local; tampoc es deixa de banda la data de l'enquesta i les fotografies que s'hi han pres.

A les pàgines 140-143 es dóna una selecció dels diccionaris dialectals d'Itàlia, de la Suïssa italiana i grisona que es poden consultar amb més profit per contribuir a la interpretació dels mapes de l'atlas.

Les pàgines 144-174 contenen el qüestionari que ha servit per les enquestes, preparat damunt el qüestionari de l'*Atlas de la Corse*, adaptat a les condicions dialectals d'Itàlia. S'ha preguntat un triple qüestionari: un qüestionari reduït, de 800 preguntes, un qüestionari normal d'unes 2,000 preguntes i un qüestionari amplificat, de 4,000 preguntes. El qüestionari normal ha estat preguntat a 354 localitats, el reduït ha estat demanat a 28 ciutats, i l'amplificat ha estat interrogat a 29 centres dialectals. Cada qüestionari estava disposat per provocar en les respostes els problemes capitals de fonètica, de morfologia i de lexicografia.

Cal parlar del valor dels materials recollits en les enquestes preparatòries d'un atlas. Sovint es nega valor al material recollit en una enquesta, perquè falta l'*espontaneïtat*; el vocabulari obtingut és un vocabulari *torturat*. L'atlas no vol donar ni tot el lèxic d'una localitat ni tampoc les seves característiques fonètiques i

morfològiques. L'atlas representa una síntesi del parlar d'un nombre de localitats representades per un individu. És veritat que, moltes vegades, s'obtenen respostes torturades, que no estan pas d'acord absolut amb la realitat. Cal, però, fer avinent que una gran part del vocabulari s'obté sense torturar el subjecte de l'enquesta : els numerals, les parts del cos, atuell de la casa, etc.

Moltes vegades s'ha discutit la densitat de les localitats escollides per representar un domini lingüístic. L'ideal seria tenir un atlas on estiguessin representades totes les localitats d'un domini lingüístic; això és impossible. La densitat, per tant, ha d'ésser una cosa relativa; és suficient, gairebé sempre, quan les localitats dialectals típiques hi estan representades. Escasses són les vegades en què un mapa no reveli una relíquia lexical o no doni indicatiu d'una pertorbació lexical, produïda d'ençà de segles.

L'atlas, que vol reflectir l'estat actual de la llengua, pren, dins la xarxa de les seves exploracions, les grans ciutats, també els centres comarcals i les petites localitats; les darreres hi són representades en una quantitat molt superior.

Escollir un subjecte per una enquesta no és pas cosa fàcil; cal lluitar amb moltes de dificultats : guanyar la confiança del subjecte, trobar un subjecte intelligent, que no hagi deixat la localitat, amb prou paciència per aguantar el llarg interrogatori. Molts blasmen dels atlas, hi troben mil deficiències, mai, però, no han tingut valor per emprendre una enquesta dialectal. L'explorador ha de lluitar amb tota mena de dificultats : llargues caminades, fred a l'hivern, calor a l'estiu; mal menjat i mal dormit; hostilitzat en uns indrets, ben acollit en uns altres; treballar sempre amb tota classe d'inconvenients. Tot plegat fa la tasca de l'explorador força ingrata; únicament la compensen la descoberta d'un problema interessant, o la troballa d'una relíquia lexical.

Els editors de l'*AIS* constaten que les dones, generalment, es caracteritzen pel seu domini de la llengua dialectal; els subjectes són, generalment, persones d'edat, d'intel·ligència clara.

La durada de cada enquesta ha estat, poca diferència, la mateixa que les de l'*ALC*. El preguntar el qüestionari ordinari durava tres dies; el preguntar el qüestionari reduït no arribava a dos dies, i per omplir el qüestionari amplificat es necessitaven més de set dies. Les enquestes de P. Scheuermeier, fetes en 306 lo-

calitats, han durat sis anys; Rohlf's ha necessitat uns quinze mesos per demanar els qüestionaris de 80 localitats, i Wagner emprà uns cinc mesos per preguntar els vint qüestionaris de les localitats de Sardenya.

La il·lustració gràfica dels mapes lingüístics és una característica i una novetat de l'*AIS*. Hauria estat una cosa ideal d'acompanyar el mapa lingüístic de les corresponents il·lustracions gràfiques de les coses. Com que això és cosa sumament difícil, s'ha decidit de publicar un volum separat amb més de 3,000 il·lustracions. S'han recollit les característiques de la cultura material de cada localitat : ramaderia, apicultura, atuells de munyir i de formatjar, eines de treball i de transport, etc. Cada fotografia va acompanyada d'una fulla explicativa, on va registrada la terminologia dialectal de cada eina o atuell que hi figura. Aquestes notes, procedents de persones diferents del subjecte de l'enquesta, vénen a ésser uns comprovants magnífics de cada enquesta dialectal.

El sistema seguit per la confecció dels mapes és el següent: Es reuneixen totes les respostes d'una pregunta, segons la numeració de les localitats; aquestes respostes són confiades a un dibuixant, que les transporta a una fulla destinada a la litografia; abans de tirar el mapa, els editors revisen escrupulosament totes les formes transcrites pel dibuixant. Aquest procediment és més pràctic i més econòmic que el de la impressió amb contramotllo; ofereix l'avantatge de poder fer ús d'innombrables signes fonètics i, a la vegada, la seguretat de les correccions.

Les respostes dels subjectes, sempre que ha estat possible, han estat retranscrites *totalment* en els mapes. Aquesta tasca no és cosa fàcil : uns subjectes han respost el mot en singular, altres en plural; uns amb article, altres sense article. Les formes verbals també varien : una resposta s'ha contestat en un temps, en uns indrets, en altres temps, en altres indrets. Encara més : les respostes descriptives sovintegen; són, moltes vegades, desconcertants, sempre, però, del major interès per la interpretació d'un mapa. Això passa, principalment, en les paraules que exciten certs sentiments de vergonya, com la paraula pit, o aquelles paraules que han pres, per raó d'homonímia, una significació pejorativa. «Es feina dels que utilitzen els mapes — observen els editors —, d'in-

terpretar, corregir i completar unes dades amb l'auxili d'altres dades, per tal de formar-se la idea exacta de tot el conjunt.»

En donar una síntesi de l'estudi publicat en la *ZRPh*, 47, 171-218, es diuen coses definitives sobre les enquestes dialectals i sobre les maneres de transcriure un dialecte.

Dues són les maneres de transcriure un dialecte : una *esquemàtica*, l'altra *impressionista*. La primera estableix un sistema de categories fonètiques, una taula on s'agrupen tots els sons d'un dialecte i en la qual taula s'assenyala un signe a cada so. La segona manera de transcriure, la *impressionista*, no es preocupa de sistematitzar, recull els sons tal com vénen, i s'esforça a reproduir-los amb la major fidelitat. És el sistema seguit per Edmont i Schenermeier; és el primer el que segueixen Rohlfs i Wagner.

És interessant el problema promogut sobre qui té la culpabilitat de les vacil·lacions de les transcripcions, si el subjecte de l'enquesta o bé l'explorador. Sovint és el subjecte que, en parlar, vacilla. Un mateix mot és pronunciat amb matisos fonètics diferents en circumstàncies diverses. Dos exploradors, ben preparats, ouen diversament un so que, un mateix subjecte, repeteix amb una regularitat perfecta. La gama vocàlica dels sons dels dos exploradors és diversa. És, altres vegades, el mateix subjecte que no ou un so que ell mateix articula amb tota regularitat. No es pot creure en una unitat dialectal ni menys en la unitat fonètica d'una localitat. El dialecte varia d'individu a individu, de família a família, de carrer a carrer. En mig d'aquesta diversitat, però, crec que aquell tindrà més aptituds per oir els sons típics d'un dialecte, el qual, bo i disposant d'una perfecta preparació, tindrà *una mateixa escala fònica*; aquell que, per naturalesa, parlarà la mateixa llengua o dialecte que es voldrà transcriure. El mètode impressionista, per altra banda, ens deixa entreveure, ben sovint, les evolucions *in fieri*, aquelles tendències que es deixen endevinar, les quals, més endavant, seran un fet, un so definit.

Sovint s'ha fet el retret als atlas, que el mot o forma que donen per una localitat no és un representant autòcton. Una sèrie de comprovacions, fetes amb l'ajut d'estudis lexicals i transcripcions d'altres romanistes, demostren una seguretat absoluta per a les transcripcions de l'*AIS*. En corroboració són fetes comparacions amb estudis de Tagliavini, Gartner, Salvioni, amb transcrip-

cions de Battisti, Bertoldi, Morosi, Merlo, i amb una sèrie de diccionaris dialectals. Comprovacions semblants he pogut fer per l'ALC, en comparar els resultats de les meves enquestes amb els materials reunits pel *Diccionari dels dialectes catalans*.

La conclusió i resum d'aquesta introducció donen una caracterització dels atlas amb els següents principis:

1. L'atlas no vol la totalitat, dóna una selecció dels fets lingüístics.
2. L'atlas no busca el detall, excita a una consideració sintètica.
3. L'atlas no dóna la llengua espontànea, reproduïx respostes traduïdes.
4. L'atlas ofereix material per elaborar, sense retocar.
5. Les respostes tenen un caràcter individual, no pretenen la generalitat.
6. L'atlas no vol representar el dialecte arcaic-purista, sinó el dialecte actual.

K. JABERG und J. JUD, *Sprach-und Sachatlas Italiens und der Süd-schweiz*, Die Mundartenaufnahmen wurden durchgeführt von P. Scheuermeier, G. Rohlfis und M. L. Wagner. — Band I : *Familie-Menschlicher Körper*. Gedrukt mit Unterstützung der Gesellschaft für wissenschaftliche Forschung an der Universität Zürich und privater Freunde des Werkes von der Verlagsanstalt Ringier & Co Zofingen (Schweiz); 1928.

Aquesta obra porta una dedicatòria al mestre Jules Gilliéron, i, al full següent, la llista dels protectors. Segueix a continuació l'*Indice del volume primo : famiglia-corpo* (Inhaltsverzeichnis zu Band I : Familie-Menschlicher Körper) on es dóna, en italià, la llista dels 198 mapes agrupats sota aquestes rúbriques : I, 1-4, *carte toponomastiche*; I, 5-37, *la parentela*; II, 38-55, *età*; III, 56-79, *amore, nascita, matrimonio e morte*; IV, 80-86, *nomi de baptesimo*; V, 87-165, *le parti del corpo*; VI, *funzioni del corpo*; VII, 180-198, *qualità edifetti fisici*. El títol de cada mapa és donat en tres llengües : italià, alemany i francès; segueix, després, una referència als atlas lingüístics de Còrsega, de Catalunya i de França, als *Études de dialectologie landaise*, de Millardet; als *Tableaux phonétiques des patois suisses romans*, de Gauchat, Jéanjaquet i Tappolet, a l'*Atlas linguistique des Vos-*

ges meridionales, de Bloch; a l'*Enquête linguistique du patois de l'Ardenne*, de Bruneau, i a l'*Antroponimie e omonimie nell campo della Zoologia popolare*, de Garbini.

La *legende* marginal és sumament instructiva per la interpretació dels mapes, i per judicar de la valor de les formes que compareixen en les localitats.

Crec que la millor crítica d'aquest primer volum monumental és l'assajar d'assenyalar alguns problemes que ens ofereixen els seus mapes sota un aspecte doble : la influència catalana damunt el lèxic de Sardenya i la unitat lexical entre la Itàlia meridional i l'Espanya del sud, enfront la Itàlia del nord i els dominis francès, provençal i català.

4. *Nomi dialettali dei fiumi e riucelli locali*. — Fou un encert l'introduir aquesta pregunta en el qüestionari; s'hi ha obtingut una gran quantitat de denominacions precioses. FLUMEN i AQUA, noms de riu que, avui, compareixen a Graubünden, s'estengueren per tot el domini romànic, comp. cat. *flamissell* i el nom d'*Iguaslada*, magnífic arcaisme doble. És característic dels Pireneus el nom d'*ull* per assenyalar l'origen d'un riu : *Güell de Garona* (Pla de Beret-Aran), *Güell de Noguera* (ib.), *Ull de Ter* (Camprodon-Set Cases-Girona).

En l'*AIS*, en el n.º 285 (Pescaro-Cremona), el subjecte guardarrural, que té comanada la vigilància dels regadius, ha donat la forma *uy*, i en el n.º 286 (Bozzolo) trobem la forma *oy*.

Per a estudiar degudament aquest mapa caldria una confrontació del nom actual donat al riu, amb la color de les seves aigües, condició del sòl per on passa, i, sobretot, conèixer les formes en què el nom compareix en la documentació antiga. Amb tot es poden assenyalar, encara, noves analogies entre noms de rius dels Pireneus i d'Itàlia : *ges* (Valieri, 181; Fontanedo-Roncone, 340; Tirano de Sotto, 342), *cesano* (Foce, Fronte, 547). Aquest nom de riu sembla ésser el mateix de l'afluent del riu *Ter*, el *Ges* (Torrelló-Barcelona). El *livensa*, que ha donat nom a la localitat de San Stino di Livenza (556), sembla que té un nom coincident en *Lavansa* (Diòcesi de la Seu d'Urgell). La *tor* surt a Citadela (333) i a Ruda (369); un riu *Tor* compareix també en el Pallars. La *nera* de Villa Ciavatra (615) té un paral·lel en *Riner*, afluent del Noguera Pallaresa i, fins sospito que el nom dels dos *Noguera* (Pa-

llaresa i Ribagorçana) sigui provinent d'un *neera* < NIGRA; *Riner* i *Runi* (nom de lloc) sembla que ho indiquin; i, probablement, *la meira* de Coltura (46), procedent de MATRE, té un paral·lel en *Romadriu*.

5. *Il padre*. — Aquest mapa assenyala una coincidència entre Graubünden i Sardenya : retor. *baŕ*, sard. *su babbu*; forma que reapareix, esporàdicament, a la Toscana, Umbria i Marchia.

6. *Guarda* (come somiglia sua madre). — Aquest mapa enclou una sèrie de problemes força interessants : la influència catalana damunt el sard.* Arreu del domini italià es troben representants de *guardar* i *mirar*; a Sardenya compareix la forma *abbaida* (922, 923, 938, 943, 942, 954) cat. *aguaita*. Una forma curiosa, única en tot el domini italià, és *castia* (954, 955, 963, 967, 968, 973, 985, 990), del llat. CASTIGARE, amb el significat de 'mirar', paral·lelament al rossellonès *espïar* < EXPIARE 'mirar'. No es pot dubtar a assenyalar una certa relació entre l'*atalayar* de la península ibèrica amb les formes *talé*, *talaia* 'atalaia', possiblement d'origen aràbic, que compareixen en tota l'illa de Sicília. La mateixa coincidència pot comprovar-se en el castellà *parar mientes*, que reapareix en el *teni mende* (722), *ina mende* (177).

9. *Quando mio figlio*. — Existeix, sens dubte, una raó perquè en el toscà, i en bona part del domini italià, FILIOLU ha substituït a FILIU. Entorn dels representants de FILIOLU compareixen algunes formes curioses : *mi fi* (632), *mmi fiyy* (612), *mi fio* (640, 652), *me fi* (181), *mun fiy* (60). L'italià *filolo*, com el mallorquí *fiet*, té una explicació. En mallorquí I + -CL-, I + -LĀ- > i: *kunt* 'conill', *fi* 'fill'. La forma *fi tenia*, adversa, una sèrie de mots com *fi*, s. i adj., els quals van provocar el *fiet* de Mallorca i el *filolo* de bona part del domini italià.

Paral·lelament al cat. *bordegàs*, mall. *boix*, *boixet*, esp. *tosa*, *toseta* compareixen en el domini italià per designar el 'fill' noms com *putel* (360), *xet* (246), *tos* (41, 42), etc., els quals tenen un origen argotesc.

10. *sarà grande*. — La supervivència del *mannu* < MAGNU a Sardenya és una mostra de l'arcaisme del llenguatge de l'illa.

* M. L. WAGNER, *Los elementos español y catalán en los dialectos sardos*, RFE, IX, 231-265; A. GRIERA, *Els elements catalans en el sard*, BDC, X, 140-145.

11. *lo manderò*. — La perifèria és l'indret on els arcaïsmes compareixen amb més de freqüència. Caldria estudiar les raons per les quals MITTERE ha estat substituït, ben aviat, per MANDARE en els dominis italià i espanyol, i per INVIARE en els dominis català-provençal-francès. Tenim una relíquia de MITTERE en *mèti* (Marrebbe, 305) i en el *tarmeta* de Graubünden, que reapareix en el català antic *tremetre*.

13. *il fratello*. — Un cas d'homonímia, semblant al de *figliuolo* és el de *fratello*. La forma *fra* compareix a Graubünden, *frayre*, *frè* al Piemont, *fra*, *frati* a Sicília i *frade*, *fradi* a Sardenya. Segurament la mateixa causa que ha condicionat la introducció de GERMANUS (cat. *germà*, esp. *hermano*) en lloc de FRATER (Espanya) i de CONSOBRINUS (esporàdicament a la Itàlia del nord), ha condicionat el *fratello* italià; no vacillaria en atribuir-ne la causa al significat específic de 'religiós' donat al *frare*. La religiosa rep el nom honorífic-distintiu de *sor* o *hermana* perquè *germana* indica parentiu.

14. *il nostro nonno*. — Un parallelisme, força interessant, compareix en aquest mapa: *batseñar* 'pare senior' (9, 7, 19, 29, Graubünden), *paisènyer* (Vall d'Aran), *aitajaun* (país vasc).

La influència del català (mallorquí) damunt el sard es posa de relleu en les formes *jayu* (922, 923, 943), *yayu* (942, 954, 973, 990), procedents d'AVIU, igual que *bat* i *baþ* de Graubünden i *vavu* de la Itàlia meridional. El mapa *la nostra nonna* (17) confirma l'observació precedent.

19. *il loro zio*. — Aquest mapa, com molts d'altres, dóna una distribució típica dels representants de *zio*, propagat en la major part del domini italià per mitjà de la llengua literària. Aquest, com la forma espanyola *tio*, té un marcat caràcter meridional. En canvi els representants d'AVUNCULU són típics del català, francès i provençal *oncle* (mall. *blonco*) i del reto-romà *ók* (14, 16, 17), *duk* (1, 3, 5, 10, 20). El *barba*, mot d'origen germànic, amb contingut eclesiàstic — el capellà és un *barba* entre els valdenses — té un magnífic paral·lel en el menorquí, on l'oncle, com el sacerdot, es diu *mossèn*.

20. *la loro zia*. — És cosa freqüent de sentir, entre aragonesos, la paraula *maño* 'hermano', 'expresión familiar, aplicada algunas veces a los amigos íntimos' (Borao). No sabríem dir si la

maña, mot que compareix al Piemont, on trobem *barba* 'oncle', és un procedent de GERMANA o d'AMITA; certament procedeix d'aquest mot darrer la forma *onda* (10, 11, 13, etc.).

22. *la vostra nipota*. — el *net* i el *nebot* són dos conceptes que es confonen a Itàlia; en canvi Sardenya revela una marcada influència catalana : *neta*, *netta* 'neta' és la forma dominant a l'illa; esporàdicament, però, compareix a la Itàlia meridional, degut possiblement a la mateixa influència, al n.º 760, Guàrdia Piemontesa.

24-25. *mio cugino*, *mia cugina*. — Aquests dos mapes ofereixen una sèrie de problemes força interessants. La presència de *germà*, a la Itàlia del nord (238, 249, 258, 246, etc.) i a la banda del Tirol, amb el significat de 'cosí', quan significa *fratre* en tot el domini d'Espanya, és força curiosa.

El mot *fradile*, de Sardenya, amb les seves múltiples variants, rectifica l'etimologia de *jadri* 'jovee', donada per Montoliu, BDC, IV, 15; la conservació del SOROR en aquesta mateixa illa : *sorraltra*, és força curiosa. L'homogeneïtat lexical de l'espanyol *primo* amb l'italià del sud és confirmada per les formes *kunzeprèn* (715), *kuseprimene* (728), *kunsepreymene* (718), *sarau kunsaprina* (716), les quals proven que l'espanyol *primo* no és un PRIMUS, sinó CONSOBRINUS. El català ha creat dues formes interessants a base de CONSOBRINU; els *cosins prims* (cosins) i els *cosins segons* (fills de cosins). Ací tenim un cas interessant d'etimologia popular : els *cosins prims* no són *consobrins*, sinó, senzillament, *cosins primers*.

35. *il padrino*. — Les formes *bardinu* (985, 990, Sardenya), *parrinu* (Sicília, 794), *peirín* (760) relliguen la Itàlia meridional amb el sud d'Espanya.

39. *piccolo*. — La influència catalana a Sardenya es manifesta amb les formes *bittiu* (954, 963, 967), cat. *pitiu*; *bitticu* (942, 955, 968, 985), *pittiku* (990).

40. *a codesto bambino*. — Com s'ha advertit en parlar del mapa *figlio* (9), molts noms per designar l'infant tenen un origen lleig : cat. *bordegàs*, *boix*, *allot*, *callastre*, etc. Aquest origen es comprova, també, pel domini italià : *bagasi* (187), *pütel* (259), *pütelelet* (360), *püti* (278), *pixiliddu* (851). És molt possible que el franc., prov. i cat. *petit* < PETTITUS, segons el REW, 6451, no sigui altra cosa que un *putit*.

48. *due donne*. — Aquest mapa assenyala un domini de di-

versos mots, condicionat per les evolucions fonètiques que determinen la configuració d'un mot. El provençal, el català i el toscà tenen *dona* amb el significat de 'femme'; l'espanyol, el francès, el franco-provençal, els dialectes de la Itàlia meridional tenen representants de FEMINA. Els textos antics catalans tenen *fembra*. L'homonia de *femna* amb *femda*, *femta* 'estiercol' deuria condicionar la propagació de la *dona*.

60. *la pezza*. — Les formes *li manteddi* (922), *munteddos* (943), *manteddos* (949), de Sardenya, recorden l'espanyol *manteles*, així com els *panitsus* (941, Sicília; 761, 771, 772, 784, 791) de la punta meridional d'Itàlia, recorden el mot espanyol *pañales* i, sobretot, el *savanyedde* de Nàpols es relliga amb l'espanyol *sábana*, *sabanilla*.

61. *la culla*. — Els representants de CUNA, estesos per tota la Itàlia, contradiuen, en certa manera, la meua observació que *cuna* era un mot meridional. Possiblement *cuna* va viure en tot el domini romànic; ho prova la seva presència en vasco i en el gascó *kũñero*. Emperò algun factor va condicionar la seva desaparició del domini català-provençal.

Segurament l'homonímia amb una paraula malsonant, va ésser la causa de la limitació del seu domini.

A més, aquest mapa conté una sèrie de formes força curioses i interessants : *skorba* (179), de la regió de Gènova, recorda la forma del bressol semblant a un *cistell*. La forma sarda *yogguru* (922) ens fa suposar que tenim, ací, una traducció mecànica de *culla*; el *collar* i el *jou* són, semànticament, força emparentats. La forma *brassolu*, amb una sèrie de variants, reflexa la influència del bressol català damunt el sard, així com el *santsiari* (963, 973, 985, 990) del mapa *cullare* (62) és un reflex del català *saccejjar*.

65. *lui l'ama molto*. — El concepte *estimar* és traduït, en tot el domini italià, per *volere*. Sardenya, en canvi, revela, en aquest mapa, la doble influència externa : la catalana i la castellana. El concepte AMAT és traduït a tota l'illa per *istima*, del català *estimar*. Hi ha algunes excepcions : *ama* (922, Sassari), *la o be kista* (Tempio), participi de QUERERE i Ploaghe té *gere* 'quiere' de l'espanyol 'querer'.

69. (*perché non vi sposate?*) — Els mots que tradueixen el concepte *sposarsi*, revelen la diferent concepció de la vida dels diferents països romànics : la idea de tenir *marit* és la dominant a

França : *marier, mariez*. L'ideal de la fidelitat promesa uneix en matrimoni gairebé tots els italians i els espanyols : ital. *sposate*, esp. *desposáis*. En el domini reto-romà, com en el francès, el verb *MARITARE* tradueix el concepte d'unir-se en matrimoni. Els pobles pirenenics, segurament per raó dels *esponsals*, tenen una paraula típica per contraure matrimoni : *casar-se* 'adquirir casa', vasc *bordatu*; *borda* significa 'casa' en vasc. El sard conserva un arcaisme *CONJUGARE* : *goyubades* (923, Ploaghe), *koyuvaes* (947), *koyuais* (957), *goyais* (955, 985, 990). A Baunei (959) compareix la forma extraordinària *vais sa jouba* 'aneu al jou'. No sé si, a Sardenya, com al Maestrat, es posa al coll dels nuvis, en casar-se, un *jou* al coll, o un vel al cap que el substitueixi, conegut per *jou*. La frase *vais sa jouba* sembla indicar-ho. Aquest mot ens demostra que el verb *cojugare* ha creat un *posar el jou* (Alt Maestrat-Castelló), i fins i tot, pot ésser, la cerimònia de posar el jou als nuvis.

71. *le nozze*. — Itàlia, en aquest mapa, compareix partida en dos dominis : *nozze* el nord, *sposalizio* al sud. La influència del corrent lingüístic meridional apareix en aquest *sposalizio*, esp. *esponsalicio* 'pertenciente a los esponsales', en el *matrimoniu* (Sicília), esp. *matrimonio* i, sobretot, en el sard *sponsorio* (942, 943, 941, 957, 990), esp. *desponsorio*. És interessant la forma sarda *sa juba* (959), segurament un derivat de *JUGU*, el qual pot tenir certa relació semàntica amb el vasc *ezkon* 'casar-se', *ezkonberba* 'esponsales', on tenim una supervivència de *VERBUM*. L'*ezkon* no es pot pas separar d'*azkonarre* 'jou de bous' fet amb una pell de teixó. Per altra banda, el català té la *jova* (Vic) 'nora', que podria ésser molt bé un *jougu* de paral·lel 'la casada', més aviat que no pas un representant de *JUVENIS* antitètic a *la vella* 'sogra'.

El *sa goya* (955) és, segurament, un *GAUDIA*. És possible que, en aquesta forma sarda arcaica, tinguem la clau per explicar el cat. *enjoiar* i les *joies*.

72. *mio marito*. — Dos mots es reparteixen el domini d'Itàlia en aquest mapa : *HOMO* i *MARITUS*. Solament, d'una manera esporàdica, compareix a Sardenyola *pubiddu* (941, 942, 954, 955, 957, 959, 963, 967, 968, 973). Aquest nom del marit no és altre que el del català *pubill* < *PUPILLU* 'marit de l'hereva' amb una matisació de significat.

73. *la sua moglie*. — També en aquest mapa, el domini d'Itàlia

apareix repartit en dues zones : la del nord amb representats de *FŒMINA* i *DOMINA*, la del sud amb representants de *MULIERE* : el primer coincidint amb el francès, provençal i català, el segon d'acord amb l'espanyol *mujer*; el català *muller*, gairebé conegut, únicament, en la llengua literària, té una forma popular en *mòller* (*marit* i *mòller*). La forma *pubidda*, de Sardenya, és una altra manifestació de la influència catalana de *pubilla*.

77. *vedova*. — Els representants de *vidua* es troben estesos per tot el domini italià. La variant *viuda*, de Sardenya, revela una influència del català *viuda*, que compareix regularment en el català antic : «so dona *viuda*» (Miret, *Antic. doc.*, a. 1300, pàg. 24). «Ay mesquina! *Viuda* romans de pare e de fill» (Lull, *Santa Maria*, 323.) La forma *kattiva*, general a Sicília, i que compareix, aïlladament, a l'extrem sud d'Itàlia, és un reflex interessant de l'evolució semàntica de *CAPTIVUS*, el qual, del significat de presoner ha passat al significat de 'desgraciat' i 'viudo' : «*captivus pro viduus, privatus*» (*Hist. Sancti Abund.*, 5, 306, col. 1), citat en *Du Cange*. Segurament l'espanyol antic *captivo* va tenir, també, aquest mateix significat : «estaba muy rabiosa la madre *captiva*» (Berceo, *Duelo*, 52).

79. *portare il lutto*. — Aquest mapa és força instructiu. El concepte de *dol* 'lutto' és traduït per una sèrie de mots, que revelen els sentiments que aquest concepte ha desvetllat a l'ànima del subjecte. És el color *niuru* (Sicília) el color *bruno* (551) o *eskur* (160); el portar *kundisyún* (290) o *gramása* (la gramalla), ço que manifesta externament la pèrdua d'algun familiar. Més interessant que això és, encara, la distribució geogràfica de *luttu* per la Itàlia meridional, Sicília i Sardenya, espanyol *luto*. En canvi el *dol* compareix a la Itàlia del nord, i en els dominis francès, provençal i català. Són d'influència catalana les formes sardes *su doru* (941), *su dolu* (955).

95. *una ciocca* (de capelli). — El manyoc de cabells està representat de *CIRRU*, a la Itàlia meridional i Sicília : *xerru* (664), *xerro* (682), *txierre* (721), *txierru* (740); en espanyol, i fins i tot en català, *cerro* és un manat, de lli o de canem, preparat per ésser filat.

99. *la fronte*. — La gorra de cop, que serveix per evitar que els infants caiguin de front, és coneguda en molts indrets del domini català per *cervellera*. A Sardenya el front és conegut amb el nom de *sos kerveddos de innantis* (938, 949, 957, *is xerveddus* (968).

100. *la tempa*. — Aquest mapa assenyala una influència nova

del català damunt el sard : el cat. *memòries* (*caure de memòries* 'caure de clatell') reapareix en *memòries* 'polsos' de Sardenya (941, 954, 955, 967, 973, 985, 990).

105. — *il lauro*. — Un sol punt de Sardenya, únic en el mapa del domini italià, compareix una influència catalana assenyalada: els llavis són *is murrus* 'els morros' a Cagliari (985).

109. — *il dente molare*. — Aquest mapa és un dels més interessants de l' AIS. El queixal és, a la Itàlia del nord, *maslè* < MAXIL·LARE 'dent de la galta'; solament a la frontera del provençal, a Airole és un *xaxalay* 'dent del queix'. A la Itàlia central, al Laci, és una *ganasse*, y al sud d'Itàlia, una *mola* (713, 720, 721, 724, 731, 740, 742, 780, 791, 792, 794); a Sardenya els queixals són *dentes murales* (923, 937, 938, 942, 943, 959, 968). El *queixal* és en espanyol una *muela*. A més, a Sardenya, es pot constatar la influència catalana : *gaxari* (922, 941), *gaxali* (955, 985), *kaxales* (923, 954, 957), *gaxai* (990) 'queixals'.

III. *l'ugola*. — En sard *l'ugola* és coneguda per *gampanedda* (955, 963), cat. *campanella*, *campaneta*.

113. *la guancia*. — El nom de barra, donat a la galta, compareix únicament en el domini sard : *sa barra* (937, 973, 990), *la barra* (922), *barras* (963); és una nova influència catalana.

114. *gonfia*. — L'arcaisme de la perifèria es revela, especialment, en aquest mapa : *unflada* (Graubünden), *unkyata* (sud d'Itàlia, Sicília), *unfrada* (Sardenya).

115. *il mento*. — Les formes de Sardenya *murru* (954, 963), *sa arba* (938, 942, 943, 949, 957), *braba* (941, 967), *barba* (937, 968, 985) són, també, d'influència catalana.

116. *la mascella, le mascelle*. — En tota l'illa de Sardenya, per influència catalana, les *mascelle* són les *barras*. Havia cregut que *barra* podria ésser un mot procedent de *esparra*, ara, però, pensaria, molt més aviat, que *barra* no es més que *barba*, amb metàtesi de $b + br > r + b > \text{BARBA} > \text{barra}$.

120. *fico d'Adamo*. — És curiós el constatar que la larinx és coneguda, arreu, amb el nom d'una fruita : *figa*, *poma* (*meló*), *pruna* (713), *pera* (666). Segurament aquests noms de fruites deuen el seu origen a un NUDU. En aquest mapa trobem el nu a Graubünden : *nuf* (1, 3, 9, 10, 13, 16, 19), *noxf* (25), *nuk* (27); sard *nodu* (923, 947, 943, 957, 959); l'aranès té *nút* (Bosort, Viella), l'ara-

gonès *nugo* (Benasc). En català barceloní compareix *nugar-se el coll* 'ennuegar-se'. Segurament una homonímia entre NODUS i NUX va provocar la *nou* del coll, l'espanyol *nuez de la garganta* i les formes sardes, d'influència catalana, *su nou* (942), *s'annou* (955). I aquesta *nou* ha creat, per designar el mateix concepte, un *galé* (Fonz), un *gallet* (Llucena del Cid), *una pèrre* (Porreres-Mallorca), un *noveta* (Castelló). Si *nüt* (Bossost) i *nugo* (Benasc) no fossin suficientment provants per demostrar l'origen de NUDU, el *nuk de la gola* (Murvedre-Sagunto) ens el confirmaria.

La *nou* del coll ha passat a ésser una *nou d'Adam* a Tortosa, una *puma d'Adam* a Formigueres i Elna (Rosselló), i és la *nou* la que ha originat a Sardenya *sa bruna* (941, 963, 967, 973), *pruma* (712, 713, 722) 'la pruna'; *su viku* 'la figa' (916), el *fico* de la Itàlia central, la *pira* (637, 709), *nulu* < *melu* (792), *mela* (949) i moltes altres denominacions preses de noms de fruites.

123. *ha* (le spalle larghe, le gambe torte). — G. Rohlf, ZRPh, 46, ha observat que el domini romànic s'ha partit en dos agrupaments quan tradueix la idea de possessió. La Itàlia septentrional i el domini gallo-romànic (inclús el català antic) s'expressa la idea de possessió per HABERE : *a*; en canvi la Itàlia meridional i Sardenya expressen la idea de possessió per TENERE : *tene, teni, tiene*. En el català modern, per influència castellana, compareix *té*, i en el domini sicilià, per influència dels dialectes lombards, es troba *avi* representant d'HABERE.

124. *le spalle larghe*. — LATUS 'ample', desaparegut del domini romànic, per raó de l'homonímia amb LATUS, LATERIS, esp. *lado* i que s'ha conservat, com a fòssil, en la toponímia catalana *Puigllat*, *Peralada*, *Igualada*, ha sobreviscut, encara, en el sard *ladas* (954), *lladas* (959, 973) i en el reto-romà *lats* (10), *lada* (1, 5, 13, 17).

131. *la schiena*. — Entre els significats de *cruz*, registrats en el *Diccionario de la Real Academia Española*, es troba el d'Itàlia en aquest mapa: *la kroé* (731), *a kruée* (752), *a kruéi* (846, Sicília).

135. *L'anca*. — El sard *is ankas* (967, 990) és, evidentment, una forma d'influència catalana. En tot el mapa no es troba una altra forma en plural : en català mai no es parla de *l'anca*, es parla sempre de *les anques*.

138. *il polmone*. — El caràcter arcaic del reto-romà, d'una

banda, i del català de l'altra banda, es veu clarament en aquest mapa : *lef* (9, 14, 17, 27, 29), *leaf*, *leafs* (15, 17), *leyf* (7, 19, Graubünden); *lleu* és la forma dominant a Mallorca per designar el polmó. A més, la forma *lleu* compareix a Lluçena del Cid, Benassal, Castelló i Alcalá de Xivert, *leu* 'freixura' compareix, també, en el domini provençal. Vegi's *ALF*, mapa 1073, n.º 764, 766, 778.

146. *sono rote* (le due braccia). — Són un altra manifestació d'influència catalana damunt el sard les formes *trunkados* (923), *trunkatos* (938), *trunkaos* (947, 949), cat. *trencats*.

165. *il calcagno*. — Les formes sardes *garrone* (955), *garroni* (922, 968, 985) són influència del català *garró*.

166. *respirare*. — Són, segurament, d'influència catalana les formes sardes *alina* (918), *torrare alenu* (923) *alenare* (938, 949).

167. *il fiato*. — En tot el domini italià es troben representants de FLATUS; sols trobem un *aren* 'alen' (190). Sardenya, en canvi, reflexa la doble influència, la catalana i la castellana : *alenu* (116, 923), *alinu* (937, 938), *arenu* (922); l'*alidu* d'influència castellana s'estén por tot l'altre domini de l'illa, exceptuat el 959.

168. *soffitare il naso*. — De les moltes denominacions del 'mocar-se' del domini italià sols ens intessen les de Sardenya, que revelen una influència catalana : *sonarési* (923), *sonare* (957), 959), *sonai* (955, 958, 967, 985, 990). *Sonar-se* compareix a Murvedre-Sagunto;

183. *brutto*. -- La doble influència catalana, sobre Sardenya es veu, encara, clarament en aquest mapa : *feu* (922, 923, 941, 942, 943) és una influència de l'espanyol *feo*; les formes *lefu* (954, 955, 963, 967, 973, 985, 990), *ledzu* (941) són, segurament, reflexes del català *lleig*.

187. *gobbo*. — S'han d'atribuir, també, a la influència catalana les formes sardes *dzumbarudu* (949, 955), *tsumbarudu* (963, 667, 975, 985); cat. *geperut*.

188. *cieco*. — La Itàlia central i meridional, Sardenya i Espanya tenen representants de CÆBUS per anomenar el *cego*. No vacillem a admetre que l'ORBUS ha tingut un caràcter septentrional i CÆCUS un caràcter meridional. La forma catalana *cego* és, evidentment, un manlleu força primerenc; ho prova la -o final. La influència catalana o espanyola, a Sardenya, es revela, sobretot, al nord de l'illa : *éegu* (916, 922), *tsegu* (923, 942, 943, 947). La regressió de la -k- es posa de manifest en la forma *ceku* (938).

193. *la gruccia*. -- Sardenya, en aquest mapa, ofereix un mosaic de formes ben interessants. Hi trobem la conservació de BACULUM: *su bakkulu* (942), *bakkeddus* (938, 941, 949), *bakkulis* (968), *baèedòs* (955, 959, 967, 973, 985, 990). Les formes *sps bastones* (947) i *is fostis* (957) són, evidentment, d'influència catalana.

196. *il porro*. — Aquest mot i els seus derivats s'estenen per tota la Itàlia, Sicília i fins i tot Sardenya. En aquest mapa, però, trobem, també, la influència lexical catalana sobre el sard: *bar-rugga-barrukka* (916, Sassari), *una arruga* (967), cat. *verruca*, *una lupia* (937), cat. *llúpia*.

A. GRIERA